

Dr. Vida Tivadar tudományos szaktanácsadó

Lang Jakab Ambrusnak, Rákóczi udvari és tábori főorvosának egy eredeti orvosi rendelvénye

A Rákóczi jubileumi év megemlékezéseihez szerény közleményemmel óhajtok hozzájárulni, amidőn *dr. Lang Jakab Ambrus*nak egy érdekes, levélszerű orvosi rendelvényét ismertetem. A magyar orvosi irodalomban első ízben a *Honvédorvosban* jelent meg az egykori protomedicus ritkaság számba menő 6 eredeti írásáról ismertetés, *Takáts László* és *Takáts Endre* tollából.¹ A mostani újabb *Lang*-irat figyelemreméltó kuriozitás.

Az Esztergomi Prímási Levéltárban, az „Ipolyi Arnold családi gyűjtemény”-t rendező Prokop Gyula levéltári dolgozó talált erre a latin nyelvű iratra. Ismertetését nekem engedte át.² — Egyszerű, külső forráskritikával meg tudtam állapítani, hogy a *dr. Lang* aláírásával ellátott irat egészében az orvos kezeírása; ortográfiája pontosan egyezik a *Takáts*-közleményben bemutatott levelekével.

A *memoriale* (feljegyzés, emlékeztető) megnevezésű orvosi utasítás bevezető és záró szavaiból kitűnik, hogy nem túl magasrangú, de az orvossal szívélyes viszonyban álló páciensnek szólt.³ A leírás szerint, a betegnek krónikus gennyes középfülgyulladás volt: füleiből nyúlós-habos váladék ürült, emiatt dugult el hallása.

Már előjáróban megállapítja az orvos, hogy a váladékozást kell megszüntetni, mégis — az akkori gyógyítási elveknek megfelelően — egy megelőző általános kezelést írt elő. Három napon át emésztést elősegítő és purgáló gyógyszert kellett szednie a betegnek és emellett szigorú diétát tartania, nyugodt, rendezett életmódot folytatnia. A mondott eljárást akkorigban „áthangolás”-félének is tartották, amely után a szervezet eredményesebben fogadta az oki kezelést (*Politzer*).⁴

Az orvos *causalis* kezelésül egyrésztől ún. fejre ható pilulák (*pilulae capitales*⁵) szedését írta elő, másrésztől elrendelte, hogy hangyasavas-kámforos alkohollal (*spiritus acusticus*⁶) dörzsölje be füleinek környékét, utána száraz meleggel kösse be.

Az irat nincs dátummal ellátva, de bizonyos, hogy 1711 előtti időből való, mielőtt *dr. Lang* Rákóczival együtt elhagyta volna az országot.

A szerkesztőség előzetes javaslatára mellőzöm a latin leírást, csak a fotókópiát közlöm. A gördülékenység érdekében, helyenként nem ragasz-

Memoriale

Quia Per Illustri Domini Patientis spiritus ex organo
auditorii obstructione restitua sua spiritus, flag,
necessum est causam, quae mentionata est, ob-
onem efficit, successe removere. Quod vero hoc
miseria quodam viscoso-flatulentia, ad quam
distolentiam et dissipandam sequentia, accedente
divina Benedictione valebunt. Ordinari sibi vero
Tincturam Sive lixivam, de qua mane hora creiter septi-
mi vel octavae fo. gulle in junculo petroselini vel
in aqua primulae veris, sub floribus filia capienda,
substantia usur per triduum continuanda, ita, ut quae
ta de pilulis capitales vel in oblatif malefictis
vel in pulvis totis mane jejuno stomacho de-
pithantur. Hoc tamen cautela, ut ea ipsa sic calva
frigida itemque potus frigidus, nec non omnia acida
evitentur. Finita felici purgatione, opera pretium
est usum Tincturae, priori plane modo reiterare, interea
de effectu seu exultatione pilularum me certi-
orem reddere, quo altera vice ad huc m. t. t. t.
pilulas, quoad dolin / si hoc circumstantia experirent
advigere possem. Externa vero quae concernit,
inseverent Deo auxiliante! Spiritus acutissimi. Licet
eo

! eo, hincq; adis regio circa Arca, ante nempe q; penes
aures Desperi ante secretum iningat, hinc una Spe-
cies Capitales in Caputim infusa, Iam enim in hinc
ficiali & partes Capiti confortabuntur & spiritus
puros incrementum capient. Praeprimis si legit.
hinc adferat. Nota, ovum in optimo formatione
hinc, quod interdum omnes libros flatulentos,
acidos, vna hora, crevitio recentior est.
i non bene refoecatur, retentionem naturalium
coagulationes profundas, auras fugitias & cum
hinc omnia, quae hinc incrementum, spiritus, se-
cilitate solent. Particularia Clementia. hinc
hinc firma hinc valetudo, quae cum
apprecatione hinc hinc hinc hinc hinc
cordium rivos & permares
Per- Illustris Domini Pratis

Servis obligatissimus
Jacob Ambrus Lang à Langentz

kodom a szószerinti fordításhoz, sőt itt-ott a régi helyett mai szóhasználat szerinti orvosi kifejezést alkalmazok.

„Feljegyzés. Miután tekintetes páciens uramnak a betegsége hallószervének elzáródásából származik, ezért válik szükségessé, hogy eltávolítsuk azt az okot, amely az eldugulást kiváltotta: ez pedig egy nyúlós-habos anyag (*materia quaedam viscoso-flatulenta*). Feloldására és elosztatására, Isten áldásával, használni fognak a következők. Rendeltem evégett egy emésztést serkentő tinktúrát (*t. digestiva*), amelyből reggel 7—8 óra tájban kell 40 cseppet bevenni petrezselyem levesben, vagy tavaszi kankalin (*primula veris*), esetleg hársfavirág (*flores tiliae*) főzetében. Három napon át kell szedni, majd a negyedik napon megnedvesített ostyában, vagy főtt szilvában kell éhomra lenyelni a fejre való pilulákat (*pilulae capitales*). Ugyanakkor követelmény, hogy azon a napon kerülni kell a hideg levegőt, éppúgy a hideg italt és mindenféle savanyúságot. Ha a purgálás szerencsésen befejeződött, érdemes lesz a tinktúra használatát megismételni, pontosan az előbbi módon. Emellett engem is értesíteni a gyógyszer hatásosságáról, hogy az ismételen küldendő pilulák adagját (ha a körülmények ezt megkívánnák) emelhessem. — Ami pedig a külső kezelést illeti, Isten segítségével használni fog, ha lefekvés előtt mindkét füle tájékát, a fülek előtt is, mögött is bedörzsöli *spiritus acusticussal*. Ugyanakkor a sapkába fejborogatásra alkalmas anyagot kell bevarnni (*species capitales insuendae*). Ezek hatására a fej megfelelő részei megerősödnek és a fülekben az éltető levegő tisztasága fokozódik (*spiritus puriores incrementum capient*)⁷. Legfőképpen pedig akkor, ha megtartja a szabályszerű diétát, amelynek legjobb módját ajánlom. Eszerint tilalmas minden felfúvó és savanyú étel, idei bor, vagy frissen főzött és még le nem higgadt sör fogyasztása; káros a hideg levegő, a természetes szükségletek visszatartása (*retentio naturalium*), a mély gondokba merülés és velük együtt mindaz, ami a testnedvet be szokta sűríteni és az életszellemet gyengíti. Adja Isten kegyelme, hogy hamarosan bekövetkezzék a tartós egészség, amit a közelgő, legboldogabb ünnepek óhajtásával együtt szívből kívánok. Egyben maradok tekintetes uram-bátyámnak lekötelezett szolgája (*per-illustris domini fratris servus obligatissimus*) — Langenthali Lang Jakab Ambrus dr. s. k.”

I R O D A L O M

1. Takáts L.—Takáts E.: Lang Jakab Ambrus, a kuruc hadsereg tábori főorvosa. — Honvédorvos. 1971. XXIII. 57. p. — U. a.: Lang Jakab Ambrus. — OH. 1975. 116. 1051. p.
2. Esztergomi Primási Levéltár: Ipolyi gyűjtemény.
3. „per-illustris dominus frater” tekintetes uram-bátyámot jelent.
4. Politzer, A.: Geschichte d. Ohrenheilkunde I—II. — Stuttgart. 1907. Enke. — I/155., 206., 210. p.: Hildanus F., Daverney G. J. és Schelhammer G. Chr. néze-teiről.
5. Zwelfer, J.: Animadversiones in Pharmacopoeiam Augustanam. — Noribergae. 1657. Wolfgang—Endter. — Appedix — 41. p.: *Pulvis capitalis, seu caphalicus* összetétele: *Doronicum verum*, *Costus dulcis*, *Lignum aloës gummos.*, *Cubeba*, *Cardamomum*, *Coriander*, *Nux moschat.*, *Mastiche* (tömjén), *Ambra*, *Ol. cinnamomi*, *Sacharum albissim.* — U. a.: 1675. évi kiadás szerint: *Pilulae cochiae, seu capitales* hatóanyagai: *Species hierae picrae*, *Pulpa colocynthidis*, *Diagridum*, *Spiritus stoechadis*, *Turbith.*
6. *Dispensatorium pharmaceuticum Austriaco—Viennense.* — Viadobonae. 1765. Trattner. — 60. p.: *Essentia acustica* összetétele: *Oves formicarum* *Castoreum*, *Pulp. Colocynthidis*, *Bacc. lauri*, *Bacc. juniperi*, *Herba majorannae*, *sabinae*,

serpilli, Rad. hellebori nigri, Raphanus recens, Ceba mediocris, Camhora, Spir. vini simpl.

7. *Politzer, A.*: Geschichte ... i. m. I. 212. p.: Aristotelestől évszázadokig az „aer ingenitus”-t, a 17. század végén már az ún. spiritus animalis-t a hallás fel-tételének tartották.

Dr. T. Vida:

EINE ORIGINELLE ARZNEIVORSCHRIFT VON JAKOB AMBROSIUS LANG,
HOF- UND FELDHAUPTARZT DES FÜRSTEN RAKÓCZI

Buda T.:

ОРИГИНАЛЬНЫЙ РЕЦЕПТ ЛАНГ ЯКАБ АМБРУШ,
ГЛАВНОГО ПРИДВОРНОГО И ПОЛЕВОГО ВРАЧА РАКОЦИ

honvédorvos

SZERKESZTI A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Főszerkesztő: Dr. Vámos László orvos vezérőrnagy, az orvostudományok kandidátusa
Szerkesztőségi titkár: Dr. Wittek László orvos alezredes

Szerkesztő bizottsági tagok:

Dr. Bíró György orvos ezredes, az orvostudományok kandidátusa,
Dr. Nagy György orvos alezredes, az orvostudományok kandidátusa,
Dr. Manninger Jenő orvos ezredes, az orvostudományok kandidátusa

Rovatvezetők:

Dr. Bíró György orvos ezredes, az orvostudományok kandidátusa.
Dr. Bernát Iván ny. orvos ezredes, az orvostudományok doktora,
Dr. Kurucz Tibor gyógyszerész alezredes, a gyógyszerésztudományok kandidátusa,
Dr. Manninger Jenő orvos ezredes, az orvostudományok kandidátusa,
Dr. Sántha András orvos ezredes, az orvostudományok kandidátusa,
Dr. Sugár Béla orvos ezredes,
Dr. Tabák Péter orvos alezredes,
Dr. Takáts László ny. orvos ezredes, az orvostudományok kandidátusa

Szerkesztőség:

Budapest XIII., Róbert Károly krt. 44. MN. Központi Kórháza.

Telefon: 405-744.

Postacím: 1553 Budapest, Pf. 1.

Kéziratok a szerkesztő bizottság titkárának küldendők (dr. Wittek László o. alez.)
a szerkesztőség címén.

Kiadja a Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest VIII., Kerepesi út 29/A.

Postacím: 1553 Budapest, Pf. 31.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bpest V., József nádor tér 1. Telefon: 180-850. Postacím: Posta Központi Hírlapiroda, 1900 Budapest) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj: 1 évre 64,— Ft; 1/4 évre: 16,— Ft.

Lapengedély száma 9031/1948. T. M.

Megjelenik negyedévenként

Egyes szám ára 16,— Ft.

Index: 25376
